

ADALÉKOK A MAGYAR–BRAZIL VÍZÜGYI KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ

Kiss József Mihály

levéltárvezető

OVF – Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár

Jair Bolsonaro brazil elnök 2022. februárjának közepén látogatott hazánkba. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy vajon milyen múltra tekinthet vissza e két távoli ország vízügyi kapcsolata. Ezt a kapcsolatot természetesen nem lehet egy lineáris folyamatként elképzelni. Mi ezek közül az események közül jelen dolgozatban az 1960-as évek elejének és az 1980-as évek közepének történéseit vizsgáljuk a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban őrzött dokumentumok tükrében.

Az iratokat az 1953-ban felállított Országos Vízügyi Főigazgatóság, majd az 1967-közepén jugutódként létrejött Országos Vízügyi Hivatal fondja tartalmazza.

1961 novemberében a NIKEX Nehézipari Külkereskedelmi Vállalat megkereséssel fordult az Országos Vízügyi Főigazgatóság Öntözési Főosztályához a braziliai Bahia tartományban létesítendő öntözőmű tárgyában. Korábbi tárgyalásaikra hivatkozva megküldték a Vale do Rio Grande öntözési terveit. Kérték a tervek áttanulmányozását, és ezek ismeretében az OVF döntését. Szíves tájékoztatásul azt is közölték, hogy a bahiai öntözési terv Brazília első ilyen jellegű beruházási terve és a tervek megvalósításában való magyar részvételnek ebből a szempontból is rendkívül nagy jelentősége lenne.

Az öntözési tervet a Rio de Janeiro-i Gallioli Mérnöki Iroda készítette, amelynek a világ számos pontján működtek kirendeltségei (Athén, Buenos Aires, Isztambul, Kairó, Lisszabon, London, Lourenco Marques, New York, Párizs, Pretória).

Az irodát Bahia állam Út és Közmunkaügyi államtitkára bízta meg a tervek elkészítésével. Mint ahogyan azt dr. Tarcillo Vieira de Mello útügyi államtitkárának írták, az ő kifejezett kívánságára és a San Fransisco-i Völgy Bizottságának felhatalmazására készítették el a terveket már 1957 áprilisára. Ez a csatolt árlistából derül ki, mely az akkori árak alapján adja meg a költségeket (egyébként 1959 közepére 35%-al mentek feljebb az árak).

A tervek első része azoknak a munkáknak az összegzését foglalta magába, melyek megközelítőleg 25.000 hektár öntözését tették volna lehetővé.

Mint írták, ezeknek a munkálatoknak a megvalósítása és az így öntözött földek kolonizálása, azaz telepésekkel való benépesítése olyan gazdasági komplexumot képez, amely lehetővé teszi annak biztos alapon való megítélését, hogy az első nagy öntözéses földhasznosítás milyen eredménnyel jár. Ennek kapcsán azt is el lehet dönteni, hogy az előzetes tervben kifejtett megvalósítási fázisok közül melyiket célszerű megvalósítani.

Az öntözési terv nem csak külső létesítmények létrehozását feltételezi (odavezető csatorna, öntöző víz elosztási hálózat, vízlevezető- és belső úthálózat), hanem az öntözendő terület parcellázását is, függetlenül a jelenlegi birtokviszonyoktól.

Az iroda felhívta a figyelmet arra, hogy az első öntözési és kolonizálási terv sikertelensége évtizedekig hátráltatná az öntözés fejlesztését Brazíliában és azoknak a súlyos problémáknak a megoldását, amellyel az ország küzd. Gondolván itt a mezőgazdasági termelés bizonytalanságára és csekély volumenére, különösen Brazília északkeleti övezetében.

Végső következtetésként leszögezik azt is, hogy a tervezett munkálatok rendkívül egyszerűek és a gépi eszközök használata jelentős árcsökkentő tényező. Felhívják a figyelmet arra is, hogy a cement felhasználását kerülni kell, habarcsot kell alkalmazni az építés során, melynek mésztartalma 60%-os. Tekintettel arra, hogy a helyszínen nagy mennyiségben található a legjobb minőségű mészkő, nem okoz nehézséget olcsón jó minőségű meszet termelni.

1961 augusztusában arról értesülünk, hogy az OVF szakértői delegációt küld Bahia tartományba, amihez a hazánkban fellelhető térképekről másolatot készítettett. A delegáció vezetésére Szászhelyi Pál személyét javasolták, aki ekkor az OVF Vízrendezési és Vízhasznosítási Főosztályát vezette. Tagjaiként Mátrai Istvánt, a Vízügyi Tervező Iroda igazgató helyettes főmérnökét, Starosolszky Ödönt, a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet kutató mérnökét, valamint Teleki Lászlót, az OVF főmérnökét nevezték meg. Az agronómus szakértő személyére később kívántak javaslatot tenni. A felsorolt öt fős csoport összetétele, a vízgazdálkodási munkákban szerzett évtizedes tapasztalata biztosíthatja a munka eredményes elvégzését, írta Vajda József főigazgató helyettes.

Ugyancsak Vajda jegyzi azt az átiratot, melyet december 7-én küldtek a NIKEX-nek. Mint írja, az utóbbi időben a brazil vízügyi export kérdése az ottani kormányváltás miatt kissé háttérbe szorult. A brazil kormánymegrendelés és a hiányos alapadatok és tájékoztatás alapján az a kép alakult ki, hogy a Föld egyik legnagyobb kiterjedésű, mostoha éghajlatú országában kb. 2 millió négyzetkilométernyi területen összesen 2.200 kút fúrásával akarják megoldani a vízellátást.

Az újabb adatok fényében érthetetlen, hogy az ottani szakemberek miért a kútfúrásban látják a megoldást, amikor a terület zömmel nehezen fúrható kristályos kőzetekből és még nehezebben fúrható durva törmelékrétegekből épül fel. Ezekben a területeken a kutak vízhozama alacsony, a fúrás viszont rendkívül költségigényes.

Mindezek alapján az OVF álláspontja az, hogy a kizárólag egyoldalú kútfúrasi szemlélet alapján nem lehet megoldani a kérdést. Amennyiben a magyar szakemberek a vízellátásnak, esetleges öntözésnek egyéb irányú vízbeszerzési, vízvezetési megoldásait tudják érvényre juttatni, úgy a legkülönbébb csőanyagok, szivattyúk, elektromos- és víztisztító berendezések jelentős mennyiségét lehetne exportálni. Kéri a NIKEX vezérigazgatóját, hogy újabb küldöttség tájékozódjon a helyszínen.

Az, hogy utazott-e újabb küldöttség Brazíliába, sajnos az iratokból nem derül ki.

Az OVF aztán december 13-án válaszolt a NIKEX újabb megkeresésére, melyben részletes költségvetést adott cruzeiróba átszámítva az egyes munkafolyamatok elvégzéséhez, úgy is, mint a Rio San Desiderio vízének átvezetése, a Rio Grande folyóból tervezett főcsatorna megépítése, kiegészítő munkálatok elvégzése bontásában. Az összköltséget már forintban 175 milliós összegben adták meg.

Hangsúlyozták azonban, hogy a vízügyi szolgálat öntöző rendszerek- és telepek létesítésére előre láthatólag az 1965-ös év végéig nem lesz képes. Az addig ismert hazai feladatok már most nagy kapacitás- hiányt jelentenek, amit csak feszített gépberuházással, mérnök-, technikus és szakmunkás képzéssel lehet megoldani.

Emiatt a Főigazgatóság ilyen jellegű munkára nem vállalkozhat.

Nagyságrendjénél fogva Magyarország egész építő ipari kapacitása sem alkalmas ilyen kiviteli munka vállalására, például építőipari gépek odaszállítására. Amennyiben a beruházásban részt kívánunk venni, az OVF felajánlja néhány szakértő, tanácsadó, műszaki ellenőr közreműködését.

Az ügy ennél az állásfoglalásnál azonban még nem fejeződött be. A NIKEX december 21-én azt írta, hogy vállalatuk az OVF negatív vélemény ellenére tovább foglalkozik az öntözőmű létesítésének ügyével, és helyesnek tartanak, ha az OVF sem gondolná azt megvalósíthatatlannak, legalább is addig, amíg a vízellátási kérdések helyszíni tanulmányozására kiküldendő szakember vissza nem tér. Egyúttal kéri, hogy becsülje meg az OVF a szükséges munkák mennyiségét, időtartamát, szakember igényét (beleértve a képzést is), s mindezek költségeit.

A válasz 1962 február végén kelt. Ezek szerint tervezési munkákat évi 1-1.5 millió forint értékben tud az OVF külföldi megrendelésre fordítani. Egy 250-400 köbméter teljesítményű vízmű előre gyártott elemekkel, gépekkel, azok kiszállításával, magyar műszaki személyzet vezetésével hazai adatok alapján becsülve 2-3 millió forintba kerül. A nagylétesítmények kivitelezésének költség igényét pedig csak esetről-esetre lehet számszerűsíteni.

Az esetleges beruházás megvalósítására nem találtunk további adatokat.

A magyar-brazil vízügyi kapcsolatok másik jelentősebb eseménysora már az 1980-as évek közepéhez köthető. Az iratok tartalmából az következtethető ki, hogy a Bahia állambeli beruházásra nem került sor.

1984-ben már komolyabb formában került napirendre a magyar-brazil műszaki-tudományos együttműködési megállapodás ügye. A külügyminisztérium értesítette az Országos Vízügyi Hivatalt arról, hogy a két ország között államközi tudományos megállapodást szeretnének kötni, melynek részeként egy munkatervet is szeretnének aláírni.

Ehhez felmérést kívántak végezni, hogy mely szakterületeken való együttműködés alkalmas arra, hogy a kölcsönös előnyökön alapuló kutatások eredményét mindkét fél saját hasznára fordíthassa. Az addigi ismeretek szerint ezek az informatika, a nukleáris kutatások, az orvostudomány és az építőipar területét érinthetik. Megjegyzik, hogy a Szovjetunió 1981-ben már aláírt egy ilyen megállapodást Brazíliával, s jelenleg Csehszlovákia folytat ilyen jellegű tárgyalásokat.

Ne feledjük el azt a tényt, hogy ekkor még a létező szocializmus, a KGST és a Varsói szerződés korát éljük!

Mint a levélben megállapítják, hazánk és Brazília között már 1961-ben sor került műszaki-tudományos együttműködési megállapodásra, ám annak ratifikálása akkor elmaradt.

Az OVF válaszában kifejti, hogy 1984. decemberében brazil vállalati küldöttség járt nálunk, akik a Vízépítőipari Tröszt vezérigazgatójának korábbi ismerőseiként tanulmányozták a vízügyi együttműködés lehetséges területeit. A szakmai egyeztetés után az az álláspont alakult ki, hogy az egyezménybe az édesvízi halgazdálkodás (VIZITERV, VITUKI), és a mezőgazdasági víz hasznosítás, azaz az öntözés területét (VITUKI, VIZITERV, VIZÉPTRÖSZT, KEVITERV) lenne érdemes belefoglalni.

Sajnálkoznak amiatt, hogy jóllehet 1982 októberében Budapesten már hetedszer ülésezett a magyar-brazil vegyes bizottság, azon egyik fél sem képviseltette magát vízügyi szakértővel. Az ülés jegyzőkönyve viszont tartalmazza a magyar fél korábbi vízügyi témájú javaslatait.

1986 augusztusában arról értesülünk, hogy a brazil öntözési miniszter hazánkba látogat. Az utazás előkészítésére Kazareczki Kálmán, a Vízépítőipari Tröszt vezérigazgatója, a HIDROEXPORT Export- Vállalkozási Betéti Társulás Igazgató Tanácsának elnöke 1986. szeptember 16. és október 5. között Brazíliába látogat.

Ennek folyományaként 1986 november végén az OVH Vicente Cavalcanti Fialho miniszterhez levélben fordult javaslatával. Mint írják, Kazareczki tárgyalásai után örömmel nyugtázták, hogy

továbbra is fennállnak a magyar és brazil szakvállalatok között a konkrét együttműködési lehetőségek az öntözés és a mezőgazdasági fejlesztés területén. A levél mellékleteként elküldték a javaslat szövegét is, amely egy 2000 hektáros terület öntözésére vonatkozik.

A célterület ismét Brazília Észak-keleti része, nem meglepő módon a San Francisco folyó vízgyűjtőjének a térsége. A folyó és mellékágai bővizűek, emiatt víztározók építésével több száz ezer hektár öntözése válna lehetővé. Az éghajlati és talaj adottságok alapján a trópusi gyümölcsök és zöldségek öntözésével évi kétszeri betakarítás válna lehetővé. Az ajánlat egy mezőgazdasági nagyüzem tervezését feltételezte. A helyi igényektől függően a növénytermelés szerkezetét úgy lehetne alakítani, hogy a megtermelt növényeknek köszönhetően az állattenyésztési ágazati jelentős szerephez jusson. A növénytermesztésbe bevonnák a banánt, maracuját, narancsot, szőlőt, spárgát, fügét, goiabát, paradicsomot, paprikát, dinnyét, tököt, hagymát, fokhagymát, gyapotot, babot, szóját és a különféle takarmánynövényeket is.

Hangsúlyozták, hogy az ültetvény telepítés, a zöldség termelés és a szántóföldi növénytermesztés beindítása az öntözővíz megjelenésével azonnal megkezdődhet.

Az öntözővíz megjelenésére nézve nem rendelkezünk dokumentumokkal, így csak reménykedhetünk abban, hogy Brazília Észak-keleti területén magyar részvétellel megvalósult az öntözés.